

מנהג הספרדים. ויש אומרים שהיא בקמץ קטן^א. והרי"ש והשי"ן שאחריה בקמצים גדולים.

י"ז י: **לְאִישׁ** - הלמ"ד בשווא נע, ואין לקרוא 'לְאִישׁ' בקמץ.

י"ז י"א: **עֲשֵׂה** - הטעם מלעיל בעי"ן^א, והשי"ן בסגול.

יַעֲזָבֵנוּ - הבי"ת בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'יַעֲזָבֵנוּ' בצירי ורפה^ב, משנה משמעות ללשון יחיד המדבר על רבים וכולל עצמו עמהם^ב.

י"ז י"ב: **מָקוֹם** - המ"ם בשווא נע, ואין לקרוא 'מָקוֹם' בקמץ.

י"ז י"ג: **כִּי עֲזָבֵנוּ** - במרכא תביר^ד.

מָקוֹר מַיִם-חַיִּים - יש לשים לב לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'מָקוֹר-מַיִם חַיִּים'.

❧❧❧ ❧❧❧ ❧❧❧

❧-חילופי נוסחאות-❧

י"ז ו: **כִּי־יָבֹא טוֹב** / (כִּי־יָבֹא טוֹב)^{טו}

המונח מלעיל בי"ד – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"ב ס"ט ס"ז, א"ג א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו, ברויאר.

המונח מלרע בב"ת – בכתב היד: א"א. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטרס, גינצבורג, קורן.

י"ז ז: **מִבְּטָחוֹ** / (מִבְּטָחוֹ)^{טז}

בפתח – בכתבי היד: ט"א ט"ב ט"ד ט"ז, ס"א ס"ו ס"ט ס"י ס"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן כתב רד"ק^י.

נע שאחר תנועה גדולה אינו נחשב כשווא נע לענין זה (כגון: אֲשֶׁר לָקְחוּ, שָׁלְפוּ שַׁבָּת, כִּי עָזְבוּ), (ובפשטות הטעם הוא משום שלקדמונים שלפני רד"ק שווא שאחר תנועה גדולה לרוב היה נח ולא נע).

ולכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל שנמנו במסורה (מובאת במק"ג פרשת משפטים, ובדקדוקי הטעמים (סעיף 19), ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, ובדרכי הניקוד וההגיגות לר' משה הנקוד (שער התנועות, טעם תביר), ובספר עט סופר לרד"ק (דף ל' ע"ב), ובשאר ספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים) שבהם מוטעם דרגא אע"פ שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר.

ואף שלמנהגנו להגות שווא שאחר תנועה גדולה כשווא נע יש שתי הברות בין המשרת לתביר, כיון שלקדמונים שווא זה היה נח והטעימו במרכא, יש לנו להטעימו במרכא ואין לנו לשנות מהטעמים המסורים לנו.

טו הטעמת תיבת 'יבוא' היא מלרע בב"ת (כגון: אִם־יָבֹא עֲשֵׂה, כִּי־יָבֹא וְהִלֵּנִי), אך כשהיא בטעם מחבר והמילה שאחריה מוטעמת בהברתה הראשונה דרכה להיות מוטעמת מלעיל בי"ד (כגון: הָיָא שְׁמָה, דְּבָרִים א' ל"ח) משום נסוג אחור (עין זה מביאר בגליון 116 פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'), ולכן גם כאן ההטעמה המתבקשת היא 'כִּי־יָבֹא טוֹב' וכן 'כִּי־יָבֹא חָם' מלעיל.

ונראה שההטעמה בב"ת היא טעות שנגרמה משום שתחת האות יו"ד צריך לבוא גם ניקוד הקמץ וגם הטעמת המונח, וכיון שהאות יו"ד היא אות קטנה ואין תחתיה מספיק מקום לקמץ ומונח יחד, היו ספרים בהם נדחק המונח מעט הלאה לתחת הבי"ת, וכיון שהבי"ת מנוקדת בחולם ואין ניקוד תחתיה היה נדמה בטעות שמקום הטעם הוא תחת הבי"ת ולא תחת היו"ד (לרוב ניתן לדעת איזו אות היא המוטעמת כיון שרק אחר ניקוד האות תבוא ההטעמה, אך כאן שאין ניקוד תחת הבי"ת קשה להבחין האם הטעם מקומו תחת היו"ד אלא שנדחק לתחת הבי"ת מחוסר מקום, או שמא מקומו תחת הבי"ת, ואכן בכמה כתבי יד לא ברור האם הסופר התכוון להטעים 'כִּי־יָבֹא' מלעיל אלא שהטעים הוסיט מעט הלאה, או שהסופר התכוון להטעים 'כִּי־יָבֹא' מלרע), ובעקבות כך אף היו מעט סופרים שחשבו שיש לסמן את המונח תחת הבי"ת וסימנו כן לכתחילה, אך באמת זו טעות וההטעמה מלרע אינה שיטת מעט מסרנים אלא טעות בלבד.

וכיון שתיבת 'יבוא' דרכה להיות מוטעמת מלרע, ורק משום נסוג אחור מוטעמת כאן מלעיל, לכן הטעמת 'כִּי־יָבֹא' מלרע אינה נראית משונה, וקל היה לטעות בכך ולחשוב שאכן מוטעם כאן מלרע, שנסוג אחור אינו כלל מוחלט ויש פעמים רבות שהטעם לא נסוג (ועין עוד בגליון 174 הפטרת וירא הערה ט"ז).

טז בלשון יחיד נפרד ההטעמה היא בטי"ת והניקוד הוא 'מִבְּטָחוֹ' בקמץ (יחזקאל כ"ט ט"ז, תהלים ס"ה ו', משלי כ"ה י"ט. ובנסמך מנוקד 'מִבְּטָחוֹ' בפתח, משלי י"ד כ"ה), אך כשהמילה מתארכת והטי"ת אינה מוטעמת (כגון: מִבְּטָחוֹתַי, מִבְּטָחוֹתַי, מִבְּטָחוֹתַי, מִבְּטָחוֹתַי), היא מנוקדת תמיד בפתח (וכשהטי"ת קמוצה, הטי"ת מנוקדת בסגול כדין פתח הבא לפני אות גרונית קמוצה, כגון: מִבְּטָחוֹתַי, מִבְּטָחוֹתַי, וכיוצא בזה מצוי בתיבות נוספות, כגון: גְּמֻלָּהִים, גְּמֻלָּהִים, אֲשֶׁנְּבִי אֲשֶׁנְּבִי, מְשֻׁנְּבִי מְשֻׁנְּבִי (והאות שאחר הפתח דגושה כיון אחר הפתח, ואין שאחר הפתח באה אות גרונית, אינה מקבלת דגש, וגם אין תשלום דגש כדין האות ח"ת. כן כתב רד"ק במכלול קס"ד ע"ב ובעט סופר כ' ע"ב).

ומסתבר שמחמת ניקוד 'מִבְּטָחוֹ' היו שטעו לנקד בקמץ גם ב'מִבְּטָחוֹ', ובפרט שהוא מוטעם כאן בסוף פסוק שדרכו לשנות את הניקוד מפתח לקמץ (כגון: שָׁמַיִם-שָׁמַיִם, לִלְלָה-לִלְלָה). אך באמת הניקוד משתנה רק בהברה המוטעמת ולא בשאר האותיות שבמילה (ומצאנו ששנו בזה רבים וטובים, עין שו"ת רב פעלים חלק ב' אורח חיים סימן כ"ה, ושו"ת מנחת יצחק חלק ה' סימן צ"ט שם כתב שבפסוקנו ראוי להיות מנוקד 'מִבְּטָחוֹ' בקמץ משום שהוא בהפסק).

יז כתב רד"ק (מכלול קס"ד ע"ב, עט סופר כ' ע"ב) שמנוקד 'מִבְּטָחוֹ' בפתח כדרך תיבות 'מִשְׁאֲבִים' אֲשֶׁנְּבִים' המנוקדות בפתח ודגש אחר הפתח, אלא שכאן אין דגש מחמת החי"ת הגרונית שאינה מקבלת דגש (עין הערה לעיל).

י' שהרי כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מיכה ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדקים (ראה רד"ק מכלול קל"ז ע"ב) שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ, הוא בהכרח קמץ גדול. וכן כתב רד"ק (מכלול קנ"א ע"ב) ששי"ן 'שְׁרָשִׁיו' בקמץ גדול.

י"א על פי הסברא הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (ודך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון 'כְּתִל-כְּתִלִּים', 'שְׂרֵש-שְׂרָשִׁים'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת 'שְׂרֵש'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. ואף מצאנוהו בגזרות אחרות בקמץ קטן כגון 'שְׂרָשִׁו' 'שְׂרָשִׁם'.

ואף שכתבו המדקדקים שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, כבר כתבו כמה מדקדקים (ראה בדברי האור תורה בספרו שתי ידות חלק עבודת מקדש דף פ' ע"ב, ובדברי מהרי"ץ תהלים ל' ד') שכלל זה אינו מוחלט, וכן מוכח מזה שיש במקרא פעמים רבות מתג גם בתיבת 'כל' מוקפת (כגון: כָּל־מַעֲלָה, בראשית י' י"א, כָּל־הַנְּשִׁים, שמות ט"ו ב'), אף שברור שהוא קמץ קטן. ועוד, שבספרים רבים אין מסומן כאן מתג תחת השי"ן.

ואף שאין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, יתכן שהרי"ש היתה אמורה להיות דגושה וכך ההברה היתה סגורה, אלא שרי"ש אינה מקבלת דגש ולכן נשארה ההברה פתוחה. ועוד יתכן, שהשי"ן היתה אמורה להינקד בחטף קמץ (כמו ב'שָׁבָלִים' ו'צִפְרִים'), וניקוד החטף התרחב לתנועה ולכן השתנה לקמץ (וכמו ש'הַקְּדָשִׁים' מתרחב ל'קְדָשִׁים'), וכיון שבמקור היה חטף בתנועה פתוחה, לכן נשאר הקמץ קטן גם בהברה פתוחה (ויתכן שלרוב אכן קמץ קטן יבוא בהברה סגורה ולכן כתבו זאת ככלל, אלא שיש לו גם מעט יוצאים מן הכלל, ומאחר יותר מחמת כלל זה שינו לקרוא בקמץ גדול גם במקומות המעטים היוצאים מן הכלל).

וכן נראה שסבר ר' יונה אבן ג'נאח (ספר הרקמה עמ' 199, על פי תרגומו של ר' יהודה אבן תבון) שכתב: 'וְכִּי שְׁרָשִׁיו משפטו שְׂרָשִׁיו בקמץ חטף תחת השי"ן, כי האחד שרש על דמיון חדש, וכאשר נאמר לְחַדְשֵׁיו יִבְכֶּר כן יהיה ראוי שיהיה שְׂרָשִׁיו על הדמיון הזה גם כן' (אך יש שפירשו שכוונתו שרק היה ראוי שיהיה כן, אך כיון שנפתחה ההברה לכן לא יכול קמץ קטן להתקיים והשתנה לקמץ גדול).

י"ב לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, גם אם לא יקפידו על הדגשת האות, אע"פ שעשו בזה שלא כדין, לכאורה לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת על ידי הקריאה בסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעות ניכר רק על ידי הדגש והרפה, אם לא יקפידו להדגיש כראוי, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

י"ג וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפו"ח) (לה' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א [או"ח סימן קמ"ב סעיף א'] שבשינוי שמשנתה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלושי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

י"ד אלו הם כללי משרתי התביר: כאשר יש שתי הברות או יותר בין ההברה המוטעמת במשרת התביר, להברה המוטעמת בתביר, המשרת יהיה דרגא (כגון: וַיִּבְרָךְ אֹתָם), וכאשר יש ביניהם פחות משתי הברות, המשרת יהיה מרכא (כגון: וַיִּתֵּן אֹתָם), ושווא נע נחשב כהברה לענין זה (כגון: וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ), אמנם, שווא

